

Jane Meyering

GEWELDLOOSHEID

OPNIEUW OPEISEN

**Enkele gedachten voor feministiese vrouwen
die zich gewelddoos opstelden, en omgekeerd.**

"Ik ben ervan overtuigd dat het noodzakelijk is voor radikale feministes om geweldloosheid opnieuw op te eisen als de methode en taktiek die het meest geschikt is in de huidige situatie van vrouwen en het meest in overeenstemming met onze doelen op langere termijn," schrijft de Amerikaanse aktiviste en feministe Jane Meyering in deze brochure.

Vanuit haar eigen ervaringen met radikale vredesakties, komt zij tot de konklusie dat geweldloosheid een methode voor verandering en bevrijding biedt die niet afhankelijk is van iemand's positie of macht over middelen als wapens, spierkracht of gespecialiseerde kennis. Daarom is de geweldloze benadering voor alle vrouwen toegankelijk. Wel is het volgens haar van belang om al te symplistische voorstellingen over geweldloosheid opzij te zetten en krities de geweldloze theorie en praktijk tot verdere ontwikkeling te brengen.

**Stichting Voorlichting
Aktieve Geweldloosheid (SVAG)**

Postbus 137 – 8000 AC Zwolle

deel 7

brochure reeks aktieve geweldloosheid - deel 7

ISBN 90-6346-307-3
NUGI 666

Jane Meyerding

GEWELDLOOSHEID

OPNIEUW OPEISEN

**Enkele gedachten voor feministiese vrouwen
die zich geweldloos opstelden, en omgekeerd.**

Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid (SVAG)

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Meyerding, Jane

Geweldloosheid opnieuw opeisen. Enkele gedachten voor feministiese vrouwen die zich geweldloos opstelden, en omgekeerd. Jane Meyerding; (vert. uit het Engels door Yvonne de Bruijn; eindred. Wim Robben). - Zwolle: Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid. (Brochure reeks aktieve geweldloosheid; dl.7)

Vert. van: Reclaiming Nonviolence: some thoughts for feminist womyn who used to be nonviolent, and vice versa. Pag. 5-16 in: Reweaving the Web of Life; feminism and nonviolence. - Philadelphia, PA: New Society Publishers, 1982.

ISBN 90-6346-307-3

SISO 399.24 UDC 323.25:396.1 NUGI 666

Trefw.: feminisme en geweldloosheid.

© Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid
Postbus 137 - 8000 AC Zwolle (1987)

Uit deze uitgave mag uitsluitend iets verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke andere wijze ook, na voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Empowerment	4
Ten Geleide	4
Inleiding	5
GEWELDLOOSHEID OPNIEUW OPEISEN	7
STERK WORDEN (EMPOWERMENT)	12
'DE INGEWIKKELDE WAARHEID'	15
Gespreks-onderwerpen	19

Empowerment

Het begrip 'empowerment' is moeilijk te vertalen. In deze brochure is het vertaald als: groei, van binnenuit sterk worden of als kracht, persoonlijke macht en innerlijke autonomie. Bij 'empowerment' gaat het erom dat we weer zeggenschap over onszelf krijgen; dat we zelf weer in staat zijn krachtig te handelen; dat we elkaar helpen om onze zeggenschap terug te krijgen over ons eigen leer-proces en onze besluitvorming en om het vermogen terug te krijgen veranderingen aan te brengen in ons eigen dagelijkse leven en in de instellingen die ons leven beïnvloeden.

TEN GELEIDE

"Geweldloosheid opnieuw opeisen" van Jane Meyerding, verscheen voor het eerst in het boek "Reweaving the Web of Life; Feminism and Nonviolence" (1982). Jane Meyerding's bijdrage, die we in deze brochure opnemen, is een inspirerend pleidooi voor de kritiese en creatieve ontwikkeling van geweldloosheid.

Wim Robben

INLEIDING

Velen onder ons zijn zowel door onze feministiese als door onze pacifistiese zusters bekritiseerd. Wanneer we ons aansloten bij onze feministiese vriendinnen, met wie we de woede en de vreugde van het houden van vrouwen delen, werd ons gezegd: "Ik beschouw mezelf niet meer als geweldloos." Als we ons omdraaiden om ons bij onze pacifistiese vriendinnen aan te sluiten, wier haast en hartstocht voor het leven we delen, worden we begroet met minzame sympathie en wordt ons gezegd: "Oh ja, ik heb me ook wel eens met feminisme beziggehouden."

Jane Meyerding richt zich in dit essay rechtstreeks tot beide groepen vrouwen en ze laat zien hoe de fijne draden van zowel feminisme als pacifisme het best geweven worden tot één sterk, veelkleurig en glanzend web. Na een uiterst zorgvuldige verdediging bevestigt zij haar geloof dat er geen werkelijk radikale beweging voor sociale verandering mogelijk is zonder 'empowerment' (van binnenuit sterk worden) van vrouwen én dat radikale veranderingen alleen mogelijk zijn door middel van geweldloosheid.

Het is Jane ernst om te eksperimenteren met "de gekompliseerde waarheid" door middel van haar feministiese pacifisme en dit heeft bij tijden geleid tot unieke konfrontaties. Op 13 juni 1978 begingen zij en Betty Johanna een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid in het kantoor van SOME (Save Our Moral Ethics = Red onze morele ethiek) in Seattle (gelegen in de staat Washington in N.W. van de V.S.). SOME is een groep, die een voorstel ondersteunde dat erop gericht was om uit de burgerrechten-verordening van Seattle de bescherming van lesbiennes en homofielen weg te nemen. "We verstoorden de campagne van SOME door

hun kantoor binnen te gaan en bloed van onszelf en onze vriendinnen over petities te gieten, die het voorstel ondersteunden, en over financiële documenten. We werden gearresteerd. Tijdens de rechtszaak in juli 1978 kozen we ervoor om de verklaring van onze daad voor zichzelf te laten spreken en ons niet te verdedigen. We kregen 18 dagen cel en die periode veranderde de volgende jaren van ons leven totaal, doordat we steeds opnieuw betrokken raakten bij de levens en de strijd van andere vrouwen, die we daar ontmoetten."

"Onze aktie was een onderdeel van ons voortdurend eksperiment in het samenvoegen van radikaal-feminisme en radikaal-pacifisme. We vinden dat het bestaan en het doel van SOME sterk samenhang met andere aspecten van de toegenomen onderdrukking van arme mensen, vrouwen en gekleurde mensen, etc. We waren bezorgd over de aantrekkelijke populaire vorm, waarin een aantal van deze reaktionaire bewegingen zich presenteren en we geloven dat het belangrijk is om aan het licht te brengen en te verduidelijken wat deze bewegingen in wezen willen. Zij moeten niet de kans krijgen in het "fatsoenlijke" verborgene verder uit te groeien. Door duidelijk en persoonlijk een daad te stellen als individu, in plaats van de naamloze "sociale krachten" of "politieke massa's" zonder gezicht, hoopten we te raken aan de angsten van degenen die zich, op basis van hun angst, tot deze reaktionaire bewegingen aangetrokken voelen."

Dit was niet Jane's eerste ervaring met burgerlijke ongehoorzaamheid. In 1970 was zij één van de acht mensen, die dienstplicht-dossiers en archieven van het hoofd van het Departement van Justitie vernielden en probeerden om dossiers te ontvreemden uit het FBI-kantoor in Rochester, NY. Zij zat 10 van de 12 maanden gevangenisstraf hiervoor uit. In 1976 hielp Jane bij de opzet van 'Out and About', een maandelijks lesbische-feministische nieuwsbrief in Seattle, een blad waarvoor zij 5 jaar typte, de lay-out verzorgde, raapte, vouwde en schreef.

Zij schrijft: "Ik woon met mijn moeder, wat veel mensen als het merkwaardigste aan mij beschouwen, maar zij kennen mijn moeder niet! Ik ben vegetariër om morele en ethiese redenen (kort gezegd: ik hou van dieren) en ben een ongebonden anarchiste. Voel je vrij om me eenvoudig te beschrijven als 'Jane, dochter van Esther'. Ik wil nog zeggen dat Betty Johanna me geestelijke en redactionele steun gaf bij het schrijven van dit essay."

(Deze inleiding werd overgenomen uit: Reweaving the Web of Life.)

"Naar mijn mening moet iedere inzet voor geweldloosheid, die echt en authentiek is, beginnen met het herkennen van de vormen en de gradaties van geweld welke op vrouwen worden uitgeoefend door het mannelijke geslacht. Iedere analyse van geweld of elk verzet tegen geweld dat dáár niet mee begint, is hol en betekenisloos. Het is een show, een vertoning, die als direkte konsekwentie de bestendiging van onze slavernij zal hebben. Naar mijn inzicht is iedere mannelijke apostel van de zogenaamde geweldloosheid, die zich niet met lichaam en ziel inzet om een eind te maken aan het geweld tegen ons, niet te vertrouwen..... Hij is iemand voor wie onze levens onzichtbaar zijn."

(Andrea Dworkin, 'Redefining Nonviolence', 1975.)

GEWELDLOOSHEID OPNIEUW OPEISEN

Is je inzetten voor radikaal-feminisme onverenigbaar met geweldloosheid? Ik ben daarentegen van mening dat de analyses, die ten grondslag liggen aan feminisme en geweldloosheid, elkaar bijzonder verhelderen en aanvullen. Aan de andere kant kan ik heel goed begrijpen waarom veel vrouwen, die radikale feministes geworden zijn, het nodig vonden om zich los te maken van geweldloze groepen, bewegingen en/of gemeenschappen.

Woede is de meest frekwent, door feministes genoemde reden voor de onmogelijkheid om voorstander van geweldloosheid te blijven. Als we de reusachtige omvang en intensiteit van vrouwenonderdrukking in patriarchale samenlevingen gaan zien en begrijpen, dan zijn er echt tijden dat onze woede, onze analytische keuze voor geweldloosheid teniet doet. Maar ik denk niet dat woede er de voornaamste oorzaak van is dat we een konflikt voelen tussen geweldloosheid en radikaal-feminisme.

Het onvermogen of de onwil van mannen om te veranderen is een andere reden, die vaak gegeven wordt door feministes, die zichzelf niet langer als geweldloos beschouwen. En weer, ook dat is waar: door de bank genomen zijn geweldloze mannen niet erg verlangend geweest om feministische analyses te bestuderen of te aksepteren, noch om in hun leven en werk die veranderingen door te voeren, die uit een inzet voor feminisme zouden voortkomen. Vrouwen

in geweldloze groepen zijn in die zin niet bevoorrecht geweest bij hun werken aan verandering in deze groepen. Ook daar vonden zij seksistische taal, seksistische werkverdeling en houdingen, die waren gebaseerd op vrouwenhaat, etc. Maar ik denk niet dat de onwil van geweldloze mannen om te veranderen de belangrijkste oorzaak is van anti-geweldloosheids-gevoelens onder vroegere geweldloze feministes.

Sommige vrouwen, die zich in staat voelen om in gemengde (mannen/vrouwen) geweldloze groepen te blijven, vinden dat radikaal-feminisme 'verdeeldheid zaait' door te stellen dat alle mannen hun verantwoordelijkheid dienen te erkennen voor de onderdrukking van vrouwen. Het is er een bewijs van hoe fundamenteel het seksisme in deze cultuur is, dat velen van ons, die bereid zijn om de uitspraak "alle blanken zijn verantwoordelijk voor het geweld dat gekleurde mensen door racisme wordt aangedaan" te onderschrijven, niet bereid blijken om het feit te aksepteren dat alle mannen verantwoordelijk zijn voor het geweld dat vrouwen wordt aangedaan door seksisme. Het is duidelijk dat een radikaal-feministische analyse, zoals die van Andrea Dworkin (die op pagina 7 wordt geciteerd), niet minder onverenigbaar met geweldloosheid is dan een anti-racistische analyse. De muur van afweer waar radikale feministes op stuiten, als zij proberen hun ideeën over te dragen aan de meerderheid van mensen in geweldloze groepen, maakt zeker niet dat feministes zich welkom voelen in deze groepen.

Ik denk echter dat de meest fundamentele reden, dat veel radikale feministes het nodig vinden om zich af te keren van geweldloosheid, samenhangt met onze akseptatie van de traditionele beperkingen van geweldloze theorie en praktijk en onze onmogelijkheid om die te kritiseren. Onze ervaringen met geweldloze acties kunnen ons ertoe geleid hebben om een aantal ongelukkige simplistische vooronderstellingen te vormen over geweldloosheid:

Vraag:

Hoe word je een geweldloze activist?

Antwoord:

Je wordt lid van een groep, die geweldloos actie voert.

Vraag:

Wat is geweldloze actie?

Antwoord:

Burgerlijke ongehoorzaamheid (bij voorkeur massaal en op t.v.) tegen oorlog, het militarisme, kernenergie, rassenscheiding (vroeger) óf racisme (nu en dan).

Hoewel er een aantal prachtige uitzonderingen zijn ge-

weest, hebben de meeste geweldloze feministes zich gebonden gevoeld door de traditionele grenzen van geweldloosheid en zij zijn daardoor niet in staat geweest om vanuit hun feminisme te handelen. Wat een schrille tegenstelling! Onze betrokkenheid bij geweldloosheid kan ons ervan weerhouden om actie te voeren tegen geweld tegen vrouwen. Binnen de grenzen van de traditioneel gedefinieerde geweldloosheid is het feminisme gedwongen geweest passief te zijn; feminisme wordt iets waar je over praat, enkel en alleen een theorie, die je probeert op te nemen in de geweldloze retoriek.

Het aksepteren door vrouwen van de traditionele grenzen van geweldloosheid heeft op twee manieren het feminisme en feministes tegengewerkt:

A. Vrouwen, die binnen de geweldloze stroming zijn gebleven, waren gedwongen met hun feminisme te schipperen (d.w.z. waren niet in staat de feministische analyse tot in de wortels te volgen en zijn daardoor sterk beperkt in hun mogelijkheden om vanuit hun feministische overtuiging te handelen).

B. Vrouwen, die voet bij stuk hielden en bij de wortels van de feministische analyse wilden komen ('radikale feministes' dus) en die vanuit deze visie handelden, hebben noodzakelijkerwijs geloofd dat zij dachten en werkten buiten de mogelijkheden van geweldloze theorie en praktijk. Terwijl zij de traditionele beperkingen van geweldloosheid lieten voor wat zij waren, moesten radikale feministes de idealen en ideeën van geweldloosheid in hun totaliteit verwerpen. Zij konden daardoor nauwelijks een poging doen om door eigen studie en ervaringen die aspecten van geweldloosheid te behouden, die van grote praktische waarde zouden kunnen zijn in hun werk met vrouwen.

De traditionele geweldloosheid heeft geleden aan een tendens om de verschillende vormen en uitdrukkingen van geweld te beschouwen vanuit een bepaalde hiërarchische verhouding: dit geweld is belangrijker dan dat geweld. (Vandaar de tendens naar een opeenvolging van 'massabewegingen' rond één strijdpunt, die, omdat ze rond dat éne strijdpunt werden georganiseerd, allen hervorming ten doel konden hebben in plaats van radikale sociale verandering.) Dit 'rangorde aanbrenge' in strijdpunten begeleidt de geweldloze beweging al een lange tijd:

"Ik herinner me van de eerste Peacemaker-konferentie, die ik ooit heb bijgewoond, in 1960.... dat men over de vraag begon te discussiëren of pacifisten wel of niet

moesten deelnemen aan acties voor burgerrechten. Veel pacifisten, die aanwezig waren, zeiden dat we dat niet moesten doen. Omdat we met zo weinigen waren en omdat ontwapening zo'n belangrijk punt was, waren zij bang dat we onze energie zouden versnipperen. Ik herinner me dat één man als argument gebruikte: "Als we allemaal de lucht invliegen, doet het er niet toe of we dat geïntegreerd of gescheiden doen." Die strijd was voor later..... Wat toen voor veel pacifisten vanzelfsprekend leek was, dat een zwarte man die zei te geloven in geweldloosheid niet konsekwent was in zijn denken en zichzelf voor de gek hield, als hij zich niet uitsprak tegen de oorlog..... Maar het was voor diezelfde pacifisten niet vanzelfsprekend dat zij niet konsekwent waren in hun geweldloosheid als zij zich niet verzetten tegen racisme."

(Barbara Deming, Over woede, Liberation. nov.1971.) (1)

Vandaag de dag is het nog steeds waarschijnlijk dat we anti-oorlogs of anti-kernenergie of kernwapen-strijd als de 'vanzelfsprekende' prioriteit voor geweldloze activisten zien en dat vooral feministiese strijdpunten worden verwezen naar het nivo van de strijdpunten-hiërarchie om met 'voor later' bestempeld te worden.

Een belangrijk onderdeel van feminisme is voor mij het verwerpen van hiërarchie, waar dat zich ook maar ontwikkelt. We moeten allerlei keuzes maken in ons leven en veel van deze keuzes zijn moeilijk. Hoe verleidelijk het ook is om 'met de stroom mee te gaan' of 'de weg van de minste weerstand te volgen', het is nooit in overeenstemming met feminisme om een besluit te nemen op basis van een 'gegeven' rangorde van waarden. Er bestaat niet zoiets als een 'morele meerderheid', zelfs geen morele meerderheid van pacifisten, die het alleenrecht heeft op de waarheid en waaraan we vol vertrouwen de 'juistheid' van onze keuzes kunnen toetsen. Om Joanna Russ te citeren:

"Alles hangt met elkaar samen. Niemand kan zich echter met alles bezighouden; daarvoor hebben we niet genoeg energie en tijd. Maar we kunnen ons wel bezighouden met wat ons raakt (met dat wat ons direkt beïnvloedt), en dat doen op een manier die het verbindt met al het andere. Ik denk dat we het maar beter wel zo kunnen doen, omdat we anders zeker zullen falen. En..... dat is prima om te falen, als je alleen maar gelijk wilt heb-

ben. Maar het is niet prima, als je dingen wilt veranderen."

(Joanna Russ, Out and About, januari 1981)

De eerste stap voor ons, radikale feministes met een betrokkenheid bij geweldloosheid, moet zijn dat wij ons realiseren dat het niet noodzakelijk is om andere geweldloze activisten, voor we met ons werk beginnen, te bewijzen dat werken tegen de onderdrukking van vrouwen 'belangrijker' is dan actief zijn tegen oorlog. Zoals we ook niet hoeven te 'bewijzen' aan feministiese voorstandsters van geweld dat geweldloosheid de enige, ware methode is voor politieke activiteit.

Ik vind dat het voor geweldloze feministes tijd wordt om op te houden zich te konsentreren op "het integreren van het feminisme in de geweldloosheid" en een begin te maken met het opnemen van bepaalde ideeën van geweldloze theorie in de feministiese theorie en praktijk. We moeten ons begrip van geweldloosheid opnieuw onderzoeken en die aspecten van traditionele geweldloosheid verwerpen, die niet relevant zijn voor of niet in overeenstemming zijn met feminisme en die aspecten opnemen, die in ons leven en werk horen.

Geweldloosheid opnemen in het feminisme vraagt van ons dat we werkelijk geloven dat het persoonlijke politiek is en dat daar geen scheidslijn tussen is; geen hiërarchie van wat belangrijker is. Dit is noodzakelijk, omdat er vanaf het begin van de geschiedenis niets zo succesvol is geweest als het verbergen, maskeren, verontschuldigen, rationaliseren of onbelangrijk maken van geweld tegen vrouwen. En dit geweld is vooral onbelangrijk gemaakt door het scheppen van de tweedeling tussen persoonlijk en politiek, waarbij 'politiek' werd gedefinieerd als belangrijk en mannelijk, en 'persoonlijk' als onbelangrijk en vrouwelijk.

STERK WORDEN ('EMPOWERMENT')

De twee aspecten van de geweldloze theorie die ik, in het kort, 't meest essentieel vind voor het feminisme zijn:

1. de opvattingen over macht en het verwerven van zeggenschap over je eigen leven (empowerment).

2. de unieke mogelijkheid van geweldloosheid om bepaalde dingen op hetzelfde moment te aksepteren en te verwerpen; datgene te erkennen en ons te verbinden met wat waardevol is in een persoon en om ons tegelijkertijd tegen de onderdrukkende houding of het gedrag van die persoon te verzetten en dat te bestrijden.

Volgens de geweldloze theorie is macht niet een kenmerk dat een persoon bezit, maar eerder een drijfkracht, die in iedere relatie aanwezig is. Deze analyse geeft ons de mogelijkheid om te begrijpen dat ieder levend mens (zelfs degene die het meest bitter onderdrukt wordt) een bepaalde mate van macht heeft, al is het alleen maar de macht om niet mee te werken in onderdrukkende situaties. We kunnen deze vorm van onvervreembare macht 'persoonlijke macht' noemen om het te onderscheiden van de vele vormen van 'macht-over-andere' en om het belangrijkste kenmerk ervan aan te geven: het gaat om macht, die voortkomt uit een persoonlijke beslissing om zeggenschap te nemen over één of meer aspecten van je eigen leven.

Zelf eigen kracht opbouwen (empowerment) is het proces waardoor mensen persoonlijke macht verkrijgen. Hoewel iemand bij toeval dit proces kan binnengaan (b.v. eenvoudigweg als gevolg van een combinatie van omstandigheden), kan het proces ook op gang gebracht worden door iemand anders. Het bestuderen en beoefenen van geweldloze technieken kan ons helpen anderen te helpen groeien in de richting van persoonlijke macht. Als persoonlijke macht bewust wordt gekozen, in plaats van bij toeval, kan geweldloze training helpen om de verschillen tussen persoonlijke macht en macht-over-andere helder te houden.

De effecten van persoonlijke macht zijn veelvoudig. Voor een individu leidt het opbouwen van persoonlijke macht of innerlijke autonomie met betrekking tot één aspect van het leven gemakkelijk tot een algemene herwaardering van haar mogelijkheden om alternatieven te scheppen en te kiezen, die noch ten opzichte van jezelf, noch ten opzichte van anderen onderdrukkend zijn. Het sterk maken van voorheen machteloze personen heeft op die manier het effect van een golfbeweging op de samenleving, omdat de norm voor inner-

lijk stevige mensen of groepen verandering wordt, in plaats van behoud van het bestaande. Een toename van macht, door het via geweldloosheid sterk maken van mensen, heeft een duidelijk ander effect op de samenleving dan een overgang in de machtsverdeling, die bijvoorbeeld wordt veroorzaakt door het gewelddadig omvergooien van een regering. In tegenstelling tot gewelddadige methoden voor sociale verandering, die leiden tot concentratie en centralisatie van macht, is de innerlijke autonomie, die wordt aangeboden door geweldloosheid, persoonlijk, autonoom en gedecentraliseerd. Op deze wijze heeft het via geweldloosheid sterk maken van mensen, behalve een effect op de eigen situatie van iemand die zich daardoor sterker is gaan voelen, ook effect op degenen die aan de macht zijn, en het wordt een op brede basis gebaseerde uitdaging aan degenen die posities bekleden in de hiërarchie van macht-over-andere.

De geweldloze opvattingen over macht en innerlijke autonomie zijn vooral geschikt voor vrouwen en voor feministische werk vanwege onze positie en geschiedenis in de patriarchale samenleving. Als vrouwen zijn we traditioneel onderdrukt door 'privé'-structuren zoals 'gezin en huwelijk' en door seksisme, racisme, klassisme, etc., geïnstitutionaliseerd in publieke structuren zoals de kerk en de staat. Een groot deel van onze onderdrukking wordt ervaren in (en versterkt door) interpersoonlijke verhoudingen, waaronder onze verhouding met kennissen, mensen met wie we werken en vreemden (b.v. mensen die we op straat tegenkomen) en door onze intiemere relaties met familieleden, vrienden, geliefden, etc.

Hoewel gebrek aan aandacht voor seksisme de traditionele geweldloze theorie heeft belet om zich bezig te houden met deze 'persoonlijke' politieke werkelijkheid van vrouwenonderdrukking, heeft de theorie van persoonlijke macht en innerlijke autonomie (empowerment) grote mogelijkheden als middel voor vrouwen om zich te gaan verzetten tegen de onderdrukking, die is geïnstitutionaliseerd in 'privé'-structuren. De behoefte van het feminisme aan een theorie over innerlijke autonomie wordt duidelijk aan het feit dat voor veel vrouwen hun 'persoonlijke' relaties vernietigend zijn, óf voor de vrouwen zelf (b.v. de verhouding tussen een mishandelde vrouw en haar echtgenoot) óf voor anderen (b.v. de relatie tussen een mishandeld kind en haar moeder). Met het oog op een tactiek op langere termijn, moeten we niet vergeten dat een vrouw die in staat is om te kiezen of zij een persoonlijke situatie waarin zij mishandeld wordt te

verlaten of te veranderen, beter in staat zal zijn (d.w.z. sterker) om zich samen met anderen te verzetten tegen bijvoorbeeld een verkeerd welzijnssysteem, dan een vrouw die geholpen werd om zich uit een situatie van mishandeling te bevrijden zonder dat zij daardoor innerlijk sterker werd.

Een andere reden waarom geweldloze theorieën over macht en innerlijke autonomie bijzonder geschikt zijn voor vrouwen is, omdat geweldloze innerlijke autonomie niet afhankelijk is van iemand's positie of haar macht over bepaalde middelen, zoals wapens, spierkracht of gespecialiseerde kennis. Geweldloosheid is daarom een methode voor verandering en bevrijding, die voor alle vrouwen toegankelijk is.

Door de geschiedenis heen zijn er vele voorbeelden van pogingen van vrouwen bekend om innerlijke autonomie te verwerven. Veel van deze pogingen zijn natuurlijk vervormd tot verholde vormen van 'macht-over', omdat vrouwen hun persoonlijke macht gebruikten om zichzelf te beschermen in onderdrukkende situaties (b.v. vrouwen die 'vooruit komen' door seksuele vleierij of gunsten; die hun echtgenoten manipuleren door stelselmatig vitten, jammeren, stiltes en andere list en lagen; die hun kinderen een schuldgevoel geven, etc.). Zelfs deze verwrongen pogingen tot innerlijke autonomie zijn een hoopvol teken, omdat zij duidelijk maken dat vrouwen er gevoelsmatig notie van hebben dat macht eigen is aan relaties in plaats van aan personen.

Als we zoeken naar meer openlijke voorbeelden van innerlijke autonomie van vrouwen zelf, dan stuiten we op het bekende probleem: onze geschiedenis als vrouwen is verborgen en is tot nu toe alleen nog maar gedeeltelijk herontdekt. (2) Het is echter duidelijk dat mannen bij voortduring die gebieden zijn binnengedrongen, en met hun technologie hebben overgenomen, waar de traditionele macht van vrouwen gezien werd als een bedreiging van de mannelijke/patriarchale macht (b.v. zwangerschap en geboorte, opvoeding en huishoudelijk werk, zoals het inmaken van voedsel e.d., de produktie van voedsel en kleding, etc.). Een belangrijk effect van deze mannelijk-gekleurde technologische overnames is het ontwaarden van vrouwenvaardigheden en het verminderen van hun macht en innerlijke autonomie geweest. Als feministiese voorstandsters van geweldloosheid, die zichzelf als autonome vrouwen benoemen, moeten we vrouwen helpen respect te hebben voor de persoonlijke macht, die veel vrouwen op dit moment op een zichzelf minachtende en uiteindelijk zelfvernietigende manier gebruiken.

De Australische feministe Janna Thompson, die schrijft over het schijnbare konflikt tussen vrouwen met 'traditionele waarden' (d.w.z. levens, die zich richten op het gezinsleven, verzorging, 'persoonlijke' relaties) en politiek actieve feministiese vrouwen, dringt er bij feministes op aan om vrouwen met traditionele waarden te helpen inzien "dat hun waarden en prioriteiten, als ze werkelijk worden begrepen, menselijke waarden en prioriteiten zijn, die verwezenlijkt kunnen worden en waarvoor gevochten kan worden op manieren die zij niet hebben verwacht." Feminisme kan vrouwen helpen respect te hebben voor hun eigen kracht. Geweldloosheid kan hen helpen om hun kracht effectief te gebruiken, op een manier die dat respect voor eigen kracht bewaart en dat uitbreidt naar anderen.

'DE INGEWIKKELDE WAARHEID'

Het tweede aspekt van geweldloosheid, waarvan ik geloof dat het van vitaal belang is voor feministes, is verwoord door Barbara Deming: ".....als de ingewikkelde waarheid is dat veel onderdrukkers ook onderdrukt zijn, dan is geweldloze konfrontatie de enige konfrontatie die het ons mogelijk maakt om deze ingewikkeldheid realistisch te beantwoorden. In deze vorm van strijd richten we ons zowel tot hetgeen we weigeren van anderen te aksepteren als tot hetgeen we met hen gemeen hebben, hoe veel of weinig dat ook mag zijn."

Het is misschien niet waar dat vrouwen van 'nature' minder geneigd zijn tot geweld dan mannen. (Ik ben nog steeds niet bereid om aan te nemen dat mannen van 'nature' onvermijdelijk gewelddadig zijn.) In ieder geval is het histories waar dat vrouwen minder actief gewelddadig zijn geweest en heel wat minder training in en aanmoediging tot geweld hebben ontvangen dan mannen. En ik denk dat we dat historische onderscheid kunnen gebruiken ten voordele van

alle mensen, als we vrouwen helpen om hun traditionele passiviteit af te leggen zonder het traditionele mannelijke geweld over te nemen. De overgrote meerderheid van vrouwen heeft tenminste één man in haar leven liefgehad - vader, broeder, geliefde, zoon - en verkeert daardoor in een uitzonderlijk goede positie om de 'ingewikkelde waarheid' van onderdrukking en geweld in deze samenleving te begrijpen en om open te staan voor een methode van verandering, die hen in staat stelt om een menselijke relatie te onderhouden met degenen waartegen zij zich moeten verzetten en met wie zij de konfrontatie aan moeten gaan.

Geweldloosheid is vooral uiterst belangrijk voor feministes als we in gesprek willen zijn met niet-feministes en anti-feministische vrouwen. En de noodzaak tot zo'n gesprek is groter dan ooit. Deirdre English zegt (in Mother Jones, februari/maart 1981), terwijl zij over de anti-abortus 'recht op leven'-beweging schrijft: "Het bestaan alleen al van zo'n beweging vertegenwoordigt een diepe crisis in de vrouwen-gemeenschap. De vrouwelijke sub-kultuur is feitelijk verdeeld in twee kampen: feministies en anti-feministies. De ergste nachtmerrie van de vrouwenbeweging is bewaarheid geworden..... Het is alsof op het hoogtepunt van de burger-rechtenbeweging een groot percentage van de zwarten zich opeens had georganiseerd om te zeggen: 'Wacht eens even. We willen geen gelijke rechten. We willen dat alles blijft zoals het is.'"

Het is natuurlijk niet waar dat de vrouwen, die English beschrijft, letterlijk 'willen dat alles blijft zoals het is'. Zij willen graag dat de dingen zouden zijn zoals ze verondersteld werden te zijn; lang voordat de nieuwe golf van feminisme de traditionele overeenstemming over sociaal-seksuele rollen en regels uiteenrukte, lang geleden in de 'goede, ouwe tijd' toen vrouwen over het algemeen verzekerd waren van hun recht op bepaalde compensaties in ruil voor het aanvaarden van seksistische onderdrukking (b.v. financiële zekerheid in ruil voor het seksueel- en huishoudelijk werk-kontrakt van het huwelijk). Het deed er niet toe dat compensatie niet hetzelfde is als rechtvaardigheid/gelijkheid/vrijheid of dat deze verwachtingen vaak werden beschaamd (en altijd werden beschaamd voor bepaalde groepen bijzonder achtergestelde vrouwen). Bij tijden geven we allemaal de voorkeur aan de fantasie van de veilige afhankelijkheid (de traditionele vrouwelijke rol) in plaats van de, vaak ongezochte, kans op een onzekere onafhankelijkheid. Anti-feministische vrouwen zijn bang om afstand te doen van de voorrechten die het patriarchaat aan hen uitdeelt, omdat

zij geen idee hebben van hun eigen mogelijkheden om voor henzelf en hun kinderen (in het bijzonder misschien hun dochters) veilige levens, die zin en betekenis hebben, op te bouwen en in stand te houden.

Door de dubbele eigenschap van aanvaarding en verzet biedt geweldloosheid een weg om kontakten tot stand te brengen met anti-feministische vrouwen, welke beide kanten van deze ongelukkige kloof ten goede zullen komen, (omdat het ons mogelijk maakt om onze overeenkomsten als vrouwen te erkennen zonder dat wij onze verschillen behoeven te negeren of ontkennen).

Anti-feministes kunnen leren over innerlijke autonomie (empowerment); leren respect te hebben voor eigen kracht en erop te leren vertrouwen, en op die manier de angst kwijtraken die hen bindt aan onderdrukkende situaties en relaties, en die hen van ons gescheiden houdt. En veel feministes kunnen veel leren van intiemere, bewuster en minder bevooroordeelde kontakten met niet-feministische en anti-feministische vrouwen. We moeten een reëel beeld krijgen van de soorten keuzes en de vormen van ondersteuning, die vrouwen van allerlei achtergronden en met allerlei ervaringen nodig hebben, zodat radicale verandering een reële mogelijkheid in hun eigen leven wordt.

Hoe meer we over elkaar leren, en ontdekken dat onze ervaringen als vrouwen de grenzen van klasse, ras en leeftijd overschrijden, hoe beter we ook zullen begrijpen hoe deze grenzen ons gescheiden hebben gehouden en onze ervaringen hebben doen verschillen. Hoe meer we leren over de 'ingewikkelde waarheid' van vrouwenlevens (vrouwen in de straten, in de gevangenissen en ook in fabrieken, kantoren, scholen en huizen), hoe nauwkeuriger we in staat zullen zijn om onze kracht te richten op de gemeenschappelijke wortels van alle vormen van geweld en onderdrukking in deze samenleving.

De grotere of lange-termijn effecten van het innerlijk sterker worden van vrouwen zijn onmogelijk te voorspellen, maar opwindend om over te spekuleren. Ofschoon vrouwen de 'grootste minderheidsgroep' in dit land zijn genoemd (d.w.z. de grootste groep zonder macht) is onze positie en rol in deze samenleving heel anders geweest dan die van andere 'minderheden'. We zijn veel radikaler verdeeld geweest dan andere onderdrukte klassen en onze overlevings-mechanismen hebben traditioneel een belangrijke (misschien de belangrijkste) steunpilaar gevormd voor de bestaande orde. Denk alleen maar aan alle vrouwen, die Kissinger's egotrip ondersteunden tijdens de Vietnam-oorlog. Denk aan

alle kantoorbedienden, afwassers, schoonmaaksters van vloeren, kinderoppasters (moeders en anderen), seksuele partners, ego-masseersters, etc., etc., die de top-officieren van het Pentagon verzorgen en zo in stand houden. En we hoeven niet alleen voorbeelden uit het militaire apparaat te nemen. Als typiste aan een belangrijke universiteit zie ik dagelijks bewijzen dat zelfs 'goede' instituten in deze samenleving niet vrij zijn van geweld in zijn vele vormen. En heb je de laatste tijd de film-industrie gevolgd? Of de religieuze industrie? Achter iedere traditionele succesvolle man in deze doodskultuur staat een klein leger van traditionele, ondersteunende vrouwen, die overleven door zijn sukses mogelijk te maken.

Maar de munt heeft ook een keerzijde. Sterke vrouwen, vrouwen met realistische alternatieven en de macht om vrije keuzes te maken, zijn vermoedelijk radikaler in de ware betekenis van dat woord dan mannen.

Er zijn altijd minder vrouwen dan mannen in de voorste gelederen van de strijd voor verandering in de Verenigde Staten geweest, met uitzondering van de feministische beweging natuurlijk. En dat is denk ik niet alleen omdat vrouwen niet werden toegelaten tot de voorste gelederen (hoewel het waar is, dat we daarvoor altijd hebben moeten vechten); en het is ook niet alleen omdat we thuis moesten blijven bij de kinderen (we hebben ze meegenomen, als dat nodig was). Ik denk dat de meeste vrouwen diep van binnen de beperkingen van de traditionele mannelijke gevechten hebben herkend, zowel in de vorm van oorlogen als van 'bewegingen'. We hebben meegehuild en gejuicht, we zijn aan het werk gegaan in de fabrieken en werkplaatsen. En toch blijft dit soort strijd altijd voor de meeste vrouwen in meerdere of mindere mate een zaak van 'de jongens' en hun 'speelgoed'. Geen enkele grote massa mannen is ooit geïnteresseerd geweest in werkelijk radikale verandering, omdat zij dan tegen hun eigen belangen als mannen moesten ingaan.

Ik geloof daarom dat er geen werkelijke radikale beweging voor sociale verandering kan zijn zonder de autonomie van vrouwen. En daaruitvolgend meen ik ook dat de radikaalste veranderingen alleen mogelijk zijn door geweldloosheid. Gewelddadige veranderingen zijn in feite beperkt tot de sfeer van de technologie; zij zijn alleen maar machtswisselingen of machts-overnames, die zelfs niet de illusie kunnen wekken dat zij pogingen zijn om de hiërarchiese (d.w.z. onderdrukkende) praktijken af te schaffen. Geweld kan een effectieve methode voor hervorming zijn, maar het kan geen radikale verandering teweegbrengen.

Gegeven deze twee overtuigingen is het duidelijk dat radikale feministes letterlijk niet zonder geweldloosheid kunnen en dat geweldloze voorstanders van radikale sociale verandering het feminisme als onontbeerlijk moeten aannemen. Ik ben ervan overtuigd dat het noodzakelijk is voor radikale feministes om geweldloosheid opnieuw op te eisen als de methode en taktiek die het meest geschikt is in de huidige situatie van vrouwen en het meest in overeenstemming met onze doelen op langere termijn.

- (1) Is in Nederland uitgegeven als: Barbara Deming, 'Over woede' en 'Nieuwe mannen, nieuwe vrouwen; gedachten over geweldloosheid'. Brochure-reeks Aktieve Geweldloosheid, dl.3; SVAG, Zwolle - 1986.
- (2) Aanbevolen literatuur: Barbara Ehrenreich en Deirdre English, For Her Own Good: 150 Years of the Experts' Advice to Women. (New York: Anchor Press / Doubleday, 1979.)

GESPREKS-ONDERWERPEN

Voer een gesprek, over de inhoud van de brochure, op basis van enkele van de onderstaande uitspraken. (Zie desgewenst de kontekst.)

pag.7

Is je inzetten voor radikaal-feminisme onverenigbaar met geweldloosheid? Ik ben daarentegen van mening dat de analyses, die ten grondslag liggen aan feminisme en geweldloosheid, elkaar bijzonder verhelderen en aanvullen.

pag.8

Ik denk echter dat de meest fundamentele reden, dat veel radikale feministes het nodig vinden om zich af te keren van geweldloosheid, samenhangt met onze akseptatie van de traditionele beperkingen van geweldloze theorie en praktijk en onze onmogelijkheid om die te kritiseren.

pag.14

Een andere reden waarom geweldloze theorieën over macht en innerlijke autonomie bijzonder geschikt zijn voor vrouwen is, omdat geweldloze innerlijke autonomie niet afhankelijk is van iemand's positie of haar macht over bepaalde middelen, zoals wapens, spierkracht of gespecialiseerde kennis. Geweldloosheid is daarom een methode voor verandering en bevrijding, die voor alle vrouwen toegankelijk is.

pag.18

(Ik meen) dat de radikaalste veranderingen alleen mogelijk zijn door geweldloosheid. Gewelddadige veranderingen zijn in feite beperkt tot de sfeer van de technologie; zij zijn alleen maar machts-wisselingen of machts-overnames, die zelfs niet de illusie kunnen wekken dat zij pogingen zijn om de hiërarchiese (d.w.z. onderdrukkende) praktijken af te schaffen. Geweld kan een effectieve methode voor hervorming zijn, maar het kan geen radikale verandering teweegbrengen.

pag.19

Ik ben ervan overtuigd dat het noodzakelijk is voor radikale feministes om geweldloosheid opnieuw op te eisen als de methode en taktiek die het meest geschikt is in de huidige situatie van vrouwen en het meest in overeenstemming met onze doelen op langere termijn.

(Zijn er andere uitspraken waarover u zou willen praten?)

STICHTING VOORLICHTING AKTIEVE GEWELDLOOSHEID

De Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid (SVAG) werd in september 1976 opgericht met als doelstelling: een samenleving die de waarde kent van aktieve geweldloosheid om spanningen en konflikten op te lossen en een rechtvaardige maatschappij te bevorderen, zowel nationaal als internationaal.

De Stichting wil hier aan werken door middel van voorlichting, via informatief-materiaal en publikaties.

Belangstellenden ontvangen tweemaal per jaar het gratis 'SVAG-Mededelingen'-blad. Een gratis literatuur-overzicht en verdere informatie over de SVAG, kan aangevraagd worden bij: SVAG, Postbus 137, 8000 AC Zwolle.

* * *

BROCHURE REEKS AKTIEVE GEWELDLOOSHEID

In januari 1986 begon de SVAG met het uitgeven van de reeks 'Aktieve Geweldloosheid'. Elk kwartaal verschijnt er een brochure in deze reeks. Een jaarabonnement kost f 20,- en kan in het vierde kwartaal verlengd worden. (Wil men een abonnement in het tweede of derde kwartaal laten ingaan, dan betaalt men resp. f 15,- of f 10,- en ontvangt men nog de brochures van resp. april of juli, en van oktober.) De brochures zijn ook los te bestellen. Het bedrag van het abonnement kan overgemaakt worden op giro-nr.2238142 t.n.v. SVAG, Postbus 137, Zwolle; o.v.v. 'abonnement br-reeks aktieve geweldloosheid'.

De eerste twee jaren zullen in deze reeks de volgende brochures verschijnen:

jaargang 1986

1. Geweldloosheid: moreel principe of politieke techniek? Gene Sharp. (55 pag. - los f 6,00)
2. Burgerlijke ongehoorzaamheid in een democratie? Gene Sharp. (43 blz. - los f 5,00)
3. 'Over Woede' en 'Nieuwe Mannen, Nieuwe Vrouwen; gedachten over geweldloosheid.' Barbara Deming. (31 pag.- los f 4,00)
4. Geweldloze akties voorbereiden. Toegespitst op akties tegen kernenergie en kernwapens. (88 pag. - los f 9,00)

jaargang 1987

5. Geweldloosheid als revolutionair beginsel; twaalf thesen. W.Sternstein. (68 pag. - los f 7,50)
6. Handboek voor politieke vasten-akties: geschiedenis, voorbeelden, aanwijzingen en training. (72 pag. - los f 8,00)
7. Geweldloosheid opnieuw opeisen; gedachten voor feministiese vrouwen. Jane Meyerding. (20 pag. - los f 3,00)
8. Afschaffing van oorlog als een realistisch doel. Geweldloze sankties in plaats van diktatuur, massamoord, oorlog en onderdrukking. G.Sharp. (± 54 pag. - los f 6,00 - okt.'87)